

педагога. Уделяется внимание духовной музыке как источнику позитивной энергетики, которая обогащает человека и совершенствует его духовно.

Ключевые слова: *духовная культура, духовность будущего учителя, учитель музыкального искусства.*

SUMMARY

Kramskaya S. The formation of spiritual culture of the future teacher of music.

The article is devoted to the concept of «spirituality», «spirit», «spiritual culture». The author raises issues of formation of future music teachers, its culture of communication; influence of vocal art on professional formation and the formation of moral and aesthetic values of the teacher. It is paid attention to sacred music as a source of positive energy that enriches the person and improves her spiritually.

The aim of the article is the definition of spiritual culture as an important factor in the development of personality of the future teacher-musician.

Recently «spirituality» in the public lexicon has become one of the most used concepts. We understand spirituality as a specific human quality that characterizes the motivation and meaning of a person's behaviour, position, as value consciousness inherent in all forms – moral, political, religious, aesthetic, art. But the main role of spirituality is in the sphere of moral relations.

The students of the musical-pedagogical faculty are the creative people, and, of course, talented. They need to realize all the opportunities allotted to them by God. The task of the teacher to voice training is to help the future teacher of music.

The teachers should consider the different aspects of communication and its features in the educational process. But if you want to become a master of communication, you must have the qualities that are important for interpersonal relationships. This list of qualities were established by Polish psychologist Jerzy Malbrough. These are the main qualities: empathy; goodwill; authenticity; specificity; initiative; spontaneity; openness; adoption of the senses; the confrontation.

Spirituality is the indivisible unity of the conscious and the unconscious, the sensual and the rational, social and personal, actual and possible, cash that is expected, static and dynamic. The spiritual world operates on three levels: the level of prudent reflection, the emotional and subconscious experience of the individual.

For the shaping of the spiritual world our students need to rely on all the levels on all the experiences and to remember the special significance and the importance of using spiritual traditions of Orthodoxy in the classroom for voice training as an important factor in the development of personality of the future teacher-musician.

Key words: *spiritual culture, spirituality future teacher, teacher of music.*

УДК 37.013.32.159.938.34332

Л. С. Левченко, О. Б. Кривонос
Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

ПЕДАГОГІЧНА ДІАГНОСТИКА ПРОФЕСІЙНО-ТВОРЧИХ УМІНЬ СТУДЕНТІВ ЯК ПОКАЗНИКА ГОТОВНОСТІ СПЕЦІАЛІСТА ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті представлено результати дослідження сутності педагогічної діагностики професійно-творчих умінь студентів, розглянуто комплекс діагностичних процедур для об'єктивної оцінки професійно-творчих умінь студентів розв'язувати нестандартні задачі професійної діяльності на пошуково-виконавчому, евристичному та творчому рівнях. Матеріал сформовано як за результатами

аналізу й узагальнення психолого-педагогічної літератури, так і за результатами власного експериментального дослідження авторів.

Ключові слова: професійно-творчі вміння студентів, евристично-модульна технологія навчання, педагогічна діагностика рівня сформованості професійно-творчих умінь студентів, критерії педагогічної діагностики освітніх продуктів студентів різного рівня складності.

Постановка проблеми. Проблема якості підготовки майбутніх фахівців на рівні вмінь та їх ефективної діагностики є виключно актуальною та потребує нагального свого вирішення. У традиційній системі навчального процесу – знання – вміння – навички – майстерність – головним фактором є, як правило, знання, інформація, вміння, яких студенти набувають за допомогою педагога й від педагога. Водночас, як свідчить практика та багаточисельні дослідження (А. Алексюк, В. Беспалько, І. Зязюн та ін.), навчання, яке відбувається за такою схемою, особливо в системі професійної освіти, є малоефективним.

Існує суперечність між вимогами сучасного суспільства до якості професійної освіти фахівців і спроможністю професійних навчальних закладів формувати спеціаліста, здатного постійно розв'язувати професійні задачі у мінливих умовах фахової діяльності. Подолати таку суперечність можливо тільки сформувавши професійно-творчі вміння майбутніх фахівців.

Не можна не помітити також наявної суперечності між вимогами галузевих стандартів освіти, Національної доктрини щодо формування творчої особистості й невирішеними проблемами щодо якісної діагностики та оцінки творчих досягнень студентів.

Аналіз актуальних досліджень. Суттєвий внесок у дослідження проблеми формування вмінь та навичок учнів і студентів зробили педагоги та психологи Ю. Бабанський, Д. Богоявленська, В. Беспалько, Л. Виготський, Є. Кабанова-Меллер, О. Леонтьєв, М. Махмутов, В. Паламарчук, К. Платонов, С. Рубінштейн, М. Скаткін та ін.

Ми згодні з дослідниками (С. Гончаренко, В. Євдокимов, К. Інгенкамп, О. Леонтьєв, Л. Спірін, О. Пехота, І. Прокопенко, Г. Селевко, С. Сисоєва), які досліджували діагностику перебігів і результатів навчання, зокрема, сформованості вмінь, і вважають її невід'ємним елементом структури навчального процесу.

Ми спиралися на думку, яка існує у психолого-педагогічній літературі, про те, що педагогічна діагностика є одним із головних чинників підвищення ефективності процесу навчання й формування творчої особистості.

Мета статті. Дослідити сутність педагогічної діагностики професійно-творчих умінь студентів, представити комплекс діагностичних процедур для об'єктивної оцінки професійно-творчих умінь студентів розв'язувати нестандартні задачі професійної діяльності на пошуково-виконавчому, евристичному та творчому рівнях.

Виклад основного матеріалу. Нами випробовувалися дидактичні можливості евристично-модульної технології навчання студентів із метою формування їх професійно-творчих умінь. Ця технологія вимагає чіткої та вичерпної процесуальної та психологічної завершеності, яка неможлива без ґрунтовної педагогічної діагностики.

Ми брали до уваги, що сутність педагогічної діагностики зумовлена новими психолого-педагогічними підходами до основних функцій діагностики, відмінних від контролю та оцінки знань і вмінь (І. Підласий та ін.) та специфікою творчої діяльності студентів, яка спрямована, згідно з теорією евристичного навчання, на створення нових, особистісно значимих для студентів освітніх продуктів.

У дослідженні ми виходили з того, що педагогічна діагностика у вищому навчальному закладі – це педагогічна діяльність, що спрямована на вивчення й розпізнавання стану об'єктів і суб'єктів освіти з метою співпраці з ними та управління процесом освіти й виховання [2]. Діагностика розглядалася нами як загальний підхід для виявлення всіх обставин перебігу дидактичного процесу, чітке визначення результатів останнього [1].

У проведеному нами дослідженні діагностика визначалась як встановлення за допомогою спеціальних вимірювальних механізмів (критеріїв) реальної якості знань, досягнення певного рівня їх засвоєння, осмислення, творчого пристосування до свого професійного досвіду й рівня підготовки у вигляді сформованих професійно-творчих умінь розв'язувати нестандартні задачі діяльності. Це і виявлення причин успіхів і невдач. Тільки, провівши всі необхідні діагностичні операції, ми приступали до оцінки знань і професійно-творчих умінь.

Діагностика професійно-творчої діяльності студентів базувалася на тому, що продукт, створений творчими зусиллями, це не тільки певна теоретична чи практична робота, це завжди й об'єктивний показник рівня професійного розвитку особистості. У дослідженні виявлено, що діагностика готовності спеціаліста – це виявлення його здатності розв'язувати професійні задачі діяльності. Випробовувався комплекс діагностичних процедур для об'єктивної оцінки професійно-творчих умінь студентів розв'язувати нестандартні задачі професійної діяльності на пошуково-виконавчому (початковому), евристичному (достатньому) та творчому (креативному) рівнях [5].

Конструювання й аргументація провідних (достатніх і необхідних) критеріїв рівня сформованості професійно-творчих умінь студентів виявилось одним із найбільш складних процесів під час розробки експериментальної евристично-модульної технології. Наявні в дидактичній і педагогічній літературі критерії рівнів сформованості професійно-творчих умінь студентів виявились і неповними, і недостатньо випробуваними у практичній роботі. У проведеному дослідженні критерії сформованості професійно-творчих умінь студентів – це комплекс необхідних і достатніх

вимірювальних якісних характеристик певного рівня (пошуково-виконавчого, евристичного, творчого) цих умінь.

Уже на підготовчих етапах дослідження в результаті поглибленого вивчення літератури й досвіду педагогічної організації пізнавально-творчої діяльності студентів встановлено, що кожне з виділених професійно-творчих умінь можна віднести до певного рівня творчої діяльності – пошуково-виконавчого, евристичного чи креативного. Відповідно до рівня виділено критерії сформованості професійно-творчих умінь (ПТУ). Для якісної оцінки сформованих ПТУ студентів розв'язувати нестандартні професійні задачі майбутньої діяльності нами розроблена система взаємопов'язаних рівнів, показників і критеріїв.

Зауважимо, що запропоновані й перевірені експериментально критерії професійно-творчих умінь відповідають основним характеристикам – складовим творчої діяльності: мотиваційним, операційно-виконавчим, комунікативним, діагностичним, вони відображають вимірювальні індикатори якості всіх складових творчої діяльності студентів – її пізнавальної мотивації, характеру й результатів операційної та діагностичної діяльності [5].

Необхідно відмітити, що кожний із критеріїв має своє діагностичне значення, але кінцевий рівень сформованості професійно-творчих умінь студентів можна оцінити тільки комплексно.

При цьому ми брали до уваги, що педагогічна діагностика як невід'ємна складова евристично-модульної технології повинна супроводжувати всі її етапи. Тільки в такому випадку вона стимулює самомотивацію, самоактуалізацію та творчу самореалізацію студентів у процесі формування їх професійно-творчих умінь. У дослідженні ми також дотримувалися принципу, що евристично-модульна технологія передбачає активну участь студента в процесі діагностики на всіх етапах зазначеної технології. Відповідно до етапів пізнавально-творчої роботи студентів на просторі евристично-модульного навчання діагностична діяльність і викладача, і студентів проявлялась таким чином.

Досліджуючи дидактичне забезпечення спонукально-мотиваційного етапу, були створені такі умови, щоб студенти не тільки сприймали мотиваційні й цільові завдання професійної пізнавально-творчої діяльності, знаходились у постійній взаємодії з викладачем, але й самостійно їх визначали на підставі попереднього навчального й життєвого досвіду.

Під час вивчення теоретичних основ професійно спрямованих дисциплін під час лекційних занять у дослідженні ми намагалися забезпечити адекватність теоретичних знань цілям діагностики. Студенти за допомогою різних механізмів пізнавально-творчої та евристичної діяльності та критеріальних характеристик навчалися переформулювати, відповідно до власних розумінь, визначення

основних понять, тлумачення закономірностей, узагальнень, складали проблемні запитання, розв'язували задачі професійної діяльності різного рівня складності, здійснювали структурування змісту навчання на різних ступенях абстракції. Такі результати діяльності вже на другому етапі евристично-модульної технології ми визначали як власний (особистісний) освітній продукт студентів, який необхідно діагностувати. Викладач при цьому коригував цю складну для багатьох студентів роботу.

Під час здійснення самостійної проблемно-пошукової роботи студентами з поглиблення теоретичних знань, виконувалися завдання на осмислення, поглиблення, систематизацію вивченого теоретичного матеріалу: складання плану, конспекту, тез доповіді, реферату, евристичних запитань тощо. З метою дотримання принципу об'єктивності діагностичних процедур викладача ми спільно зі студентами були визначені критерії якості виконання названих видів самостійної проблемно-пошукової роботи. Цими критеріями студенти керувалися з самого початку виконання певного виду завдання. Так, під час підготовки повідомлення (доповіді) критеріями, на які орієнтувався студент, було: а) виявлення суперечностей досліджуваної проблеми; б) наявність власної точки зору на тематику, що розглядається; в) виразність і образна наповненість мови. Критеріями оцінки реферату визначалися: а) наявність плану, який послідовно й логічно повністю розкриває мету та завдання теми; б) відповідність тексту основної частини плану, приведення аргументації з літературних джерел і практики; в) правильність оформлення використаної літератури; д) наявність самостійних розгорнутих висновків відповідно до розглянутої теми й пунктів плану. Під час складання конспекту самостійно вивченого матеріалу зверталась увага студентів на такі критерії: а) наявність послідовно й логічно складеного плану; б) виділення й конспектування основних (головних) положень, визначень, закономірностей; в) представлення законспектованого матеріалу у переосмисленій формі: у вигляді логічних структур різного ступеня абстракції, таблиць, схем тощо. У випадку необхідності надання допомоги студентам на цьому етапі викладачами проводилися консультації, які давали можливість викладачеві та студентіві визначити можливі в майбутньому проблеми, помилки, допомогти розпізнати й підтримати цікаві думки, порадитися, у якому напрямі далі працювати.

Дотримуючись принципу послідовності, особливе значення діагностичним процедурам приділялось на третьому етапі евристично-модульної технології, де здійснювався практичний тренінг з формування запланованих професійно-творчих умінь. Найбільша увага зверталася на розвиток здібностей студентів до рефлексії, самодіагностики та самооцінки результатів власної пізнавально-творчої діяльності, а також – до взаємодіагностики та взаємооцінки вмінь творчо освоювати та гнучко й різноманітно застосовувати теоретичні знання в майбутній професійній

діяльності. На цьому етапі студенти формували всі блоки професійно-творчих умінь, орієнтуючись на конкретні критерії якості, що притаманні певному рівню пізнавально-творчих досягнень.

Ураховуючи, що однією з головних цілей даного етапу евристично-модульної технології було оволодіння студентами професійно-творчими вміннями застосовувати набуті знання для розв'язання різноманітних професійних задач діяльності, були застосовані адекватні діагностичні процедури сформованості даних умінь. Дослідження здійснювалось у просторі роботи з такими задачами, що вирішувались відповідно до структури творчої діяльності (від виявлення проблеми й суперечностей явища, що планується перетворити, через гіпотезу шляхів такого перетворення до всебічного аналізу одержаних результатів) і її провідними методами (прогнозування, переформулювання задачі, розчленування загальної задачі на часткові, евристичний пошук варіантів розв'язання, конструювання оптимального з них, мовні методи переконання та навіювання, діагностика поточних і кінцевих результатів тощо).

Таким чином, можна зробити висновок, що діагностичні процедури на третьому етапі евристично-модульної технології, здійснювалися за визначеними рівнями, показниками та критеріями пізнавально-творчої діяльності студентів шляхом розв'язання нестандартних ситуаційних професійних задач майбутньої діяльності.

Невід'ємною частиною третього етапу евристично-модульної технології була діагностика виконання евристичних і творчих робіт завершеного характеру, які виконувалися студентами на цьому етапі самостійно з метою відпрацювання та вдосконалення професійно-творчих умінь.

Ураховуючи, що одним з евристичних видів діяльності студентів на цьому етапі була навчально-дослідницька робота, то при визначенні якості оформлення результатів цієї роботи враховувалися такі, відомі студентам, критерії [6, 60]: а) лаконічність назви навчально-дослідницької роботи, її відповідність сутності вирішеної наукової проблеми (задачі); б) наявність усіх необхідних структурних елементів навчально-дослідницької роботи (титольний аркуш, зміст, вступ, основна частина, висновки, список використаних літературних джерел) та викладення матеріалу за принципами: послідовності, науковості й системності; самостійності й актуальності у процесі опрацювання навчально-дослідницької роботи, практичної спрямованості дослідження; в) дотримання правил оформлення навчально-дослідницької роботи.

Таким чином, виконуючи навчально-дослідницьку роботу та презентуючи її результати, студенти демонстрували рівень сформованості у них дослідницьких професійно-творчих умінь формулювати творчу задачу, виявляти проблеми й суперечності, складати гіпотезу, визначати модель діяльності й кінцевого результату.

Ураховуючи, що одним із головних завдань експерименту було формування професійно-творчих умінь студентів розв'язувати нестандартні задачі майбутньої професійної діяльності в інноваційному просторі евристично-модульного навчання, підсумкова діагностика рівня сформованості цих умінь здійснювалася під час здачі модульних заліків. Діагностика здійснювалася як викладачами, так і самими студентами за сумісно визначеними ними критеріями й рівнями. У процесі діагностики рівня сформованості професійно-творчих умінь (ПТУ) студентів ми спиралися на визначене нами положення, що ПТУ фахівця – це внутрішньо значима, сформована в діяльності здатність особистості до власної трансформації та інтеграції спеціальних теоретичних знань і навичок при розв'язанні нестандартних задач професійної діяльності.

Діагностика проводилася поетапно: перший етап – виявлення рівня сформованості теоретичних знань шляхом комп'ютерного тестування студентів, яке є об'єктивним інструментом для діагностики системності знань. Ми вважаємо, що глибокий рівень теоретичних знань визначає спрямованість особистості на стійкий мотив навчання, спонукає студентів до творчого мислення, складає найбільш сприятливі умови для прояву творчих здібностей та розвитку їх ПТУ у практиці розв'язання конкретних професійних задач.

На другому етапі здійснювалася діагностика практичних навичок студентів, оскільки вони є невід'ємною складовою у професійній діяльності, відзначаються гнучкістю залежно від умов їх виконання і є складовою частиною ПТУ студентів розв'язувати нестандартні професійні задачі діяльності. При цьому ми спиралися на дослідження І. Каневської, яка, розглядаючи співвідношення репродуктивної та творчої сторін пізнавальної й науково-практичної діяльності, стверджує, що репродуктивна діяльність є необхідною частиною будь-якого виду творчості [3].

Третій етап передбачав уже безпосереднє розв'язання конкретних ситуаційних професійних задач діяльності різного рівня складності. При цьому ми спиралися на дослідження Н. Кузьміної, яка стверджує, що сутністю професійної творчості є професійна діяльність як процес, який направлений на розв'язання численного ряду професійних задач, що підпорядковані загальній кінцевій меті формування творчої особистості людини, а у професійному навчальному закладі – основам професійної майстерності, готовності до творчої праці на виробництві [4, 65].

За успішного проходження всіх етапів діагностики студент отримував загальну (середню) оцінку за модуль, визначався рівень сформованості його ПТУ. Слід відмітити, що така етапність діагностичних процедур давала можливість здійснювати індивідуальний і диференційований підхід у навчанні, виявити «сильні» та «слабкі» місця студента в його професійно-творчих уміннях вирішувати професійні задачі діяльності, накреслити шляхи виправлення наявних недоліків у підготовці студентів, надати їм необхідну допомогу.

Висновок. Таким чином, застосована в дослідженні педагогічна діагностика як складова евристично-модульної технології як показник готовності спеціаліста до професійної діяльності дає можливість здійснювати: потужну мотивацію студентів до їхньої подальшої пізнавально-творчої діяльності; комплексну педагогічну діагностику студентів до професійно-творчої діяльності; оцінку рівня сформованості всіх блоків професійно-творчих умінь майбутнього працівника (комунікативних, дослідницьких, операційних, рефлексивних); урахування структури творчої діяльності студентів на різних рівнях за встановленими критеріями при визначенні сформованості їхніх професійно-творчих умінь; індивідуальний і диференційований підхід до студентів за принципами особистісно зорієнтованого навчання.

Перспективою подальших наукових розвідок може бути пошук більш ефективних критеріїв педагогічної діагностики рівня сформованості професійно-творчих умінь студентів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Артищева Е. К. Оценка фонового уровня знаний как способ диагностики результатов усвоения учебного предмета : автореф. дис. ... канд. пед. наук / Е. К. Артищева ; Калининград. гос. ун-т. – Калининград, 1997. – 14 с.
2. Еськова И. В. Педагогическая диагностика как средство управления процессом в вузе : автореф. дис. ... канд. пед. наук / И. В. Еськова ; Ставропольский гос. ун-т. – 2001. – 18 с.
3. Каневская И. Г. Формирование творческих способностей студентов в процессе трудового и эстетического воспитания : автореф. дис. ... канд. филос. наук / И. Г. Каневская ; Моск. пед. гос. ун-т. – М., 1989. – 21 с.
4. Кузьмина Н. В. Профессионализм личности преподавателя и мастера производственного обучения / Н. В. Кузьмина. – М. : Высш. шк., 1990. – 119 с.
5. Лазарева О. М. Організація творчих самостійних робіт старшокласників у модульному навчанні : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.09 / О. М. Лазарева. – Х., 2003. – 191 с.
6. Микитюк О. М. Наукові дослідження школярів : навч.-метод. посіб. / О. М. Микитюк, В. О. Соловйов, С. О. Васильєва ; під. ред. І. Ф. Прокопенка. – Х. : «Скорпіон», ХДПУ ім. Г. С. Сковороди, 2003. – 80 с.

РЕЗЮМЕ

Левченко Л. С., Кривонос О. Б. Педагогическая диагностика профессионально-творческих умений студентов как показателя подготовленности специалиста к профессиональной деятельности.

В статье рассматриваются результаты исследования особенностей педагогической диагностики профессионально-творческих умений студентов, рассматривается комплекс диагностических процедур с целью объективной оценки профессионально-творческих умений студентов на поисково-исполнительном, эвристическом и творческом уровнях. Материал представлен как по результатам анализа и обобщения психолого-педагогической литературы, так и по результатам собственного экспериментального исследования авторов.

Ключевые слова: профессионально-творческие умения студентов, эвристически-модульная технология обучения, педагогическая диагностика уровня сформованности профессионально-творческих умений студентов, критерии педагогической диагностики образовательных продуктов студентов разного уровня трудности.

SUMMARY

Levchenko L., Kryvonos O. Educational assessment of professional and creative skills of the students as an indicator of the expert's readiness to professional activities.

The article presents the results of a study of the essence of educational assessment of student's professional and creative skills, considers the complex of diagnostic procedures for objective evaluation of professional and creative skills of students to solve the problem of non-standard professional activity in executive search and heuristic and creative levels.

In a study the pedagogical diagnostics in high school is considered as educational activities aimed at studying and recognition the status of objects and subjects of education to cooperate with them and managing the process of education and training, as a general approach to identify all the circumstances of didactic process course, a clear definition of the results of the last one.

Applied in the study of pedagogical diagnostics as part of heuristic module technology and as an indicator of readiness of specialist for professional work makes it possible to make: a powerful motivation of students to their further cognitive and creative activity; comprehensive educational assessment of students for professional and creative activity; assessment of all units forming professional and creative skills of the future employee (communicative, research, operational, reflexive); taking into account the structure of the creative activity of students at different levels according to the established criteria in determining the formation of their professional and creative skills; individual and differentiated approach to students in the principles of personal study.

Proposed and experimentally tested criteria of professional and creative skills correspond to the main characteristics – components of creative activity: motivational, operational, executive, communicative, diagnostic, they reflect measuring quality indicators of all components of creative activity of students – their cognitive motivation, character, and results of operating and diagnostic activities.

The material formed as the analysis and synthesis of psychological and educational literature and as the results of its own author's experimental study.

The prospects for further research can be the search of more efficient criteria of pedagogical diagnostics of formation of professional and creative skills of students.

Key words: *professional and creative skills of students, heuristic and modular education technology, pedagogical diagnostics of formation of professional and creative skills of students, criteria of pedagogical diagnostics of student's educational programs of different levels of complexity.*